

6. Козюбра М. Принцип верховенства права у конституційному правосудді // Закон і бізнес. – 2000. – № 17.

7. Пильгун Н. В., Рошук М. В. Реалізація принципу верховенства права як необхідна умова побудови правової держави // Юридичний вісник (Теорія держави та права) № 4 (25), 2012. С. 30–34.

Володимир Цитульський

аспірант Львівського державного
університету внутрішніх справ,
суддя Бабушкінського районного суду
м. Дніпропетровська

**РІШЕННЯ СУДУ ЯК ПІДСТАВА ВИНИКНЕННЯ ПРАВА
КОРИСТУВАННЯ ЧУЖИМ МАЙНОМ (СЕРВІТУТУ)**

В приписах ч. 5 ст. 11 Цивільного кодексу України (далі ЦК України) міститься вказівка на те, що «у випадках, встановлених актами цивільного законодавства, цивільні права та обов'язки можуть виникати з рішення суду». Водночас право особи вимагати встановлення сервітуту судом закріплено у ст. 402 ЦК України.

Варто зазначити, що як раніше, так і сьогодні рішення суду беззаперечно визнається юридичним фактом у цивільному процесуальному праві. Однак щодо його правової природи як юридичного факту, який може зумовлювати виникнення матеріальних правовідносин, в тому числі й сервітутних, то у наукових джерелах існували три підходи. Прихильники першого підходу вважали, що судові рішення – це результат діяльності суду, який тільки підтверджує певні обставини дійсності та не має характеру юридичного факту. На думку представників другої позиції, тільки перетворювальне (конститутивне) рішення суду є юридичним фактом матеріального права, з яким пов'язуються матеріально-правові наслідки. Натомість представники третього підходу розглядають його як окремий, самостійний юридичний факт [1, с. 214].

Підґрунтям для існування таких кардинально різних позицій була відсутність у цивільному законодавстві прямої вказівки на судові рішення як підставу виникнення цивільних правовідносин. Однак, як слушно зазначає В.С. Ковальська, на сьогодні гострота зазначених дискусій знята, оскільки судові рішення включено до підстав виникнення цивільних прав та обов'язків [2, с. 134].

З.В. Ромовська звертає увагу на те, що теза «суд права не творить» відійшла у минуле. Суд є активним учасником суспільного життя, він не лише розглядає спори між конкретними особами, а й творить право для них [3, с. 325].

Рішення суду, на думку Г.В. Сосніної, є однією із найбільш універсальних і всеосяжних підстав виникнення права користування чужим майном (сервітуту), оскільки тільки суд як незалежний суб'єкт може всебічно

вивчити сформовану ситуацію і при встановленні сервітуту оцінити його реальну необхідність [4, с. 159].

За своєю правовою природою рішення суду є публічним актом правозастосування державного органу (що приймається одноосібним суддею, колегією у складі одного судді і двох присяжних, колегією суддів чи складом відповідної судової палати), спеціально уповноваженого здійснювати судочинство від імені держави Україна [5, с. 347]. Водночас сюди не слід відносити рішення Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини, які посідають особливе місце, виконуючи роль інтерпретаційно-правових актів та джерел права відповідно.

О.О. Щипанова та О.Т. Шеховцева зауважують, що за загальним правилом, встановлення права користування чужим майном (сервітуту) за рішенням суду є крайнім засобом вирішення питання, оскільки відповідно до приписів ч. 3 ст. 402 ЦК України, застосовується у випадку, якщо між сторонами не була досягнута домовленість про встановлення сервітуту та про його умови [6, с. 42]. Тому, якщо особа, яка вимагає встановлення сервітуту, не зверталась до власника нерухомого майна з пропозицією щодо укладення договору про встановлення сервітуту, у неї відсутня підстава для звернення до суду. Поданий позов до суду без такого звернення не підлягає задоволенню у зв'язку з відсутністю в такої особи права вимагати встановлення сервітуту за рішенням суду.

Зацікавлені особи мають право заявляти позовні вимоги про визнання укладеним або спонукання укласти договір сервітуту. В результаті розгляду спору суд може прийняти наступні рішення: щодо зобов'язання відповідача укласти договір з позивачем або своїм рішенням встановити сервітут.

Судова практика йде наступним шляхом: суд зобов'язує відповідача укласти договір з позивачем в тому випадку, якщо обидві сторони не проти встановлення сервітуту в принципі, однак не змогли дійти згоди щодо умов договору (зазначені обставини підтверджуються перепискою сторін щодо направлення проектів договорів, протоколами розбіжностей). Якщо ж відповідач взагалі відмовляється від встановлення сервітуту, то суд встановлює сервітут своїм рішенням. Зазначене судове рішення повинно містити всі вимоги щодо змісту права користування чужим майном (сервітуту) [7, с. 344].

Дискусійний характер має питання щодо моменту виникнення права користування чужим майном (сервітуту) за рішенням суду. Зокрема, на думку К. М. Тоцької, сервітут у цьому разі виникає з моменту реєстрації відповідного договору («інкорпорованого» у рішення суду), а не безпосередньо після набрання рішенням суду законної сили [8, с. 118]. Натомість С.М. Бервено зазначає, що судовий порядок укладення договору є окремою стадією, що регулюється спільно матеріальними і процесуальними нормами законодавства, з тією особливістю, що волевиявлення сторін затверджується судовим рішенням та вступає в дію з моменту набрання чинності самого рішення суду [9, с. 200].

Слід зазначити, що Вищий господарський суд України у своєму

Інформаційному листі «Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України» від 07.04.2008 № 01-8/211 дав відповідь на питання: як правильно слід зазначити у резолютивній частині рішення про спонукання укласти договір при задоволенні позовних вимог: «Зобов'язати укласти договір» чи «Договір № ... від ... вважати укладеним з моменту набрання чинності рішенням суду», оскільки, виходячи з положень ч. 2 ст. 187 ГК України, день набрання чинності рішенням суду, яким вирішено питання щодо переддоговірного спору, вважається днем укладення відповідного господарського договору, а відповідно до приписів ст. 84 ГПК України (ч. 9 ст. 238 ГПК України в редакції від 03.10.2017 року) суд приймає рішення про зобов'язання укласти договір?

Згідно з ч. 2 ст. 187 ГК України день набрання чинності рішенням суду, яким вирішено питання щодо переддоговірного спору, вважається днем укладення відповідного господарського договору, якщо рішенням суду не визначено інше. Згідно з ч. 3 ст. 84 ГПК України (ч. 9 ст. 238 ГПК України в редакції від 03.10.2017 року) у спорі, що виник при укладенні або зміні договору, в резолютивній частині вказується рішення з кожної спірної умови договору, а у спорі про спонукання укласти договір – умови, на яких сторони зобов'язані укласти договір, з посиланням на поданий позивачем проект договору. Зазначені норми не суперечать одна одній, оскільки суд вправі задовольнити позов про спонукання укласти договір лише в разі, якщо встановить, що існує правовідношення, в силу якого сторони зобов'язані укласти договір, але одна із сторін ухилялася від цього. Тому в резолютивній частині рішення, яким задовольняється позов про спонукання укласти договір, слід вказувати на те, що спірний договір є укладеним [10].

У юридичній літературі звертається увага на те, що специфіка судового рішення в системі підстав виникнення цивільних правовідносин полягає ще в тому, що воно завжди діє у складі сукупності юридичних фактів, породжуючи відповідні наслідки тільки разом із іншими елементами юридичних складів [11, с. 109].

Рішення суду як юридичний факт у механізмі правового регулювання сервітутних відносин може виступати підставою виникнення сервітуту в сукупності з договором про його встановлення, тобто як елемент юридичного фактичного складу. Водночас для юридичного складу, що має наслідком виникнення земельного сервітуту, характерною є наявність ще одного елемента – його державної реєстрації.

1. Коструба А.В. Рішення суду як правоприпиняючий юридичний факт у цивільному праві. *Актуальні проблеми юридичної науки: Збірник тез міжнар. наук. конф. «Десяті осінні юридичні читання»* (м. Хмельницький, 18-19 листоп. 2011): у 4-х частинах. – Ч. 3. – Хмельницький: Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2011. С. 213-215.

2. Ковальська В.С. Рішення суду як правозмінюючий та правоприпиняючий юридичний факт у сімейному праві. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1 (45). С. 133-139.

3. Ромовська З. Українське цивільне право: Загальна частина. Академічний курс. Підручник. Київ: Атіка, 2005. 560 с.

4. Сосніна Г.В. Правове регулювання сервітутів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук:

12.00.03. Одеса, 2014. 222 с.

5. Пленюк М.Д. Юридичні факти як підстави виникнення цивільно-правових зобов'язань (теоретичні та практичні аспекти): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2016. 426 с.

6. Щипанова О.О., Шеховцева Т.О. Проблемні питання цивільно-правового регулювання підстав установа сервітутних прав. *Вісник Запорізького національного університету*. 2016. №1. С. 39-45.

7. Литвиненко І.В. Підходи щодо встановлення земельного сервітуту за судовими рішеннями. *Містобудування та територіальне планування*. 2012. Вип. 46. С. 343-346. С. 344.

8. Тоцька К.М. Обмеження права власності на земельну ділянку: цивільно-правовий аспект: дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2015. 226 с. С. 118.

9. Бервено С.М. Проблеми договірної права України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2006. 440 с.

10. Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України: Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 07.04.2008 № 01-8/211. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_211600-08#Text.

11. Цивільне право України: підручник: у 2 т. / за заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасиво-Фатєєвої, В.А. Яроцького. Харків, 2014. Т. 1. 656 с.

Ірина Шляховська

аспірант Львівського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО УНОРМУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ, ОБОРОТОЗДАТНІСТЬ ЯКИХ ОБМЕЖЕНА

Об'єкти, оборотоздатність яких обмежена, є особливим різновидом об'єктів цивільних прав, які можуть належати лише певним учасникам обороту або перебування яких у цивільному обороті допускається за спеціальним дозволом.

Національний законодавець доволі чітко та зрозуміло визначає загальне положення про обмежено оборотоздатні об'єкти, вказуючи, що їх види визначаються виключно законом.

Це свідчить про те, що норма ч. 2 ст. 178 Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України) [1] встановлює правову гарантію недопущення безмежного обмеження правового режиму речей і довільного розширення переліку об'єктів цивільних прав, обмежених в обороті, шляхом їх закріплення, наприклад, у підзаконних нормативних чи відомчих актах [2, с. 38].

У цьому контексті зазначимо, що в умовах політичного, економічного та соціального зближення України із Європейським Союзом важливе значення відіграє відповідність загальноновизнаним європейським стандартам і принципам, зокрема у сфері верховенства права.

Одним із фундаментальних елементів верховенства права є принцип правової визначеності, який полягає у тому, що закон повинен бути доступним, а законодавство передбачуваним та стабільним. Кожна особа повинна мати можливість легко з'ясувати зміст права і забезпечену юридичними засобами здатність скористатися цим правом у тій чи іншій ситуації.